

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Võrdlev uurimus vastandavast rinnastusest eesti ja vene keeles

---

Bakalaureusetöö

Katrin Olhovikov
Juhendaja professor Helle Metslang

Tartu 2016

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Uurimuse teoreetilised lähtekohad	6
1.1. Rinnastusest grammatilise seosena	6
1.2. Vastandava rinnastuse alaliigid ja nende vormivahendid eesti ja vene keeles	8
1.3. Kontrastiivsest analüüsist	12
1.4. Kontrastiivse keeleuurimise ajaloost ning eesti ja vene keele senistest võrdlevatest uurimustest	17
2. Analüüsimaterjal ja uurimismeetod	21
3. Eesti ja vene keele vastandavate sidesõnade kasutuse võrdlev analüüs	23
3.1. Eesti vastandavate sidesõnadega vormistatud rinnastuse vasted vene tekstis	23
3.1.1. Sidesõna <i>aga</i>	23
3.1.2. Sidesõnad <i>kuid</i> ja <i>ent</i>	26
3.2. Vene keele vastandavate sidesõnadega vormistatud rinnastuse vasted eesti tekstis	30
3.2.1. Sidesõna <i>a</i>	30
3.2.2. Sidesõna <i>но</i>	33
3.2.3. Sidesõna <i>однако</i>	36
Kokkuvõte	39
Kirjandus	41
Materjali allikad ja lühendid	43
Сравнительное исследование противительных конструкций в эстонском и русском языках	44

Sissejuhatus

Bakalaureusetöö käsitleb võrdlevalt vastandavat rinnastust eesti ja vene keeles. Eesmärgiks on eesti ja vene keele kesksete vastandavate sidesõnade kasutuse ja tähenduse kõrvutav uurimine ja võrdlemine.

Töö meetod on kontrastiivne analüüs, mille teooria põhineb Tomasz P. Krzeszowski ja Marja Järventausta uurimustel. Teoreetilises osas on samuti toetunud „Eesti keele grammatikale“ ning Mitsuko Narita Izutsu ja Mati Ereli käsitlustele vastandavast rinnastusest ja rindlausest. Vene keele vastandava rinnastuse käsitlusel on toetunud Mihhail Šeljagini ja Galina Musatova töödele. Eesti ja vene keele varasemate kõrvutavate uurimuste käsitlemisel toetutakse Irina Külmoja ning Katrin Karu selleteemalistele ülevaatlikele kirjutistele, mis tutvustavad eesti ja vene keele kontrastiivseid töid alates 1950. aastatest kuni XXI sajandi alguseni.

Põhilised käsitletavat mõisted on vastanduse liigid: kontrastiivne, kontsessiivne ja korrigeeriv vastandus, millest esimene on neutraalne vastandus ja teine ootusvastane vastandus. Kolmanda vastandusetüübiga lausetes on harilikult kontrast jaatava ja eitava osalause vahel. Oluline kontrastiivse keeleuurimise mõiste on *tertium comparationis*, mis tähistab võrreldavate elementide ühisosa. Lisaks on töös tutvustatud kaksikteksi (*2-text*) mõistet, mida kasutab Krzeszowski, viidates tekstipaarile, milles üks tekst on originaal ning teine tekst on originaali tõlge.

Käesoleva bakalaureusetöö uurimisküsimused on järgmised:

- 1) missuguseid venekeelseid sidesõnu on kasutatud eestikeelsete sidesõnade *aga*, *kuid* ja *ent* tõlkimisel;
- 2) missuguseid eestikeelseid sidesõnu on kasutatud venekeelsete sidesõnade *a*, *но* ja *однако* tõlkimisel;
- 3) missuguseid vastanduse tüüpe väljendavad kummagi keele uuritavad sidesõnad;
- 4) missugustel muudel viisidel väljendatakse või täpsustatakse vastandussuhet;
- 5) kas vastandava rinnastuse vasteks võib olla ka möönev alistusseos.

Töö uurimismaterjaliks on valitud kaks ilukirjanduslikku teost: Viivi Luige „Ajaloo ilu“ ja selle tõlge vene keelde (Jelena Kallonen) ning Aleksander Solženitsõni „Один день Ивана Денисовича“ ja selle tõlge eesti keelde (Lennart Meri ja Enn Sarv). Teostest on otsitud eestikeelsed laused sidesõnadega *aga*, *kuid* ja *ent* ning venekeelsed laused sidesõnadega *a, но* ja *однако*. Lausepaare on võrreldud ja analüüsitud nii eesti-vene kui ka vene-eesti keelesuunal. Uurimismaterjaliks on semantilis-süntaktiliselt ekvivalentsed lausepaarid. Nende analüüsimisel on toetutud Krzezowski põhimõttele semantilis-süntaktilisest ekvivalentsist. Käsitletud on nii rind- kui ka koondlauseid.

Töö käigus püütakse leida tõestust järgnevatele hüpoteesidele:

- 1) eesti keele sidesõna *aga* väljendab kontrastiivset ja kontsessiivset vastandust, selle vasteteks vene keeles on *a, но* ja *однако*.
- 2) vene keele sidesõna *a* on üldvastandav sidesõna, mis saab väljendada kõiki kolme vastanduse alaliiki, ja sellele võivad vastata kõik eesti vastandavad sidesõnad;
- 3) vene keele sidesõna *но* väljendab ootusvastasust, selle otsesteks vasteteks eesti keeles on *kuid* ja *ent*;
- 4) vastandust saab väljendada ka markeerimata rinnastuse väljendusvahenditega (sidesõna *ja*, ilma sidesõnata rinnastus) koos vastavate üldlaienditega ja lause sisu suhete toel;
- 5) ootusvastase vastandusega rinnastuse vasteks võib olla ka mõõnev alistus (sidenditega *kuigi, хотя*);

Töö koosneb sissejuhatusest, teoreetilise tausta ja uurimismaterjali kirjeldusest, eesti ja vene keele rinnastavate sidesõnade võrdlevast analüüsist ning järeldustest, kokkuvõttest, kirjanduse ja materjaliallikate loetelust ning venekeelsest resümeeist.

Esimeses peatükis esitatakse bakalaureusetöö teoreetiline taust. See peatükk jaguneb neljaks alapeatükiks, millest esimeses tutvustatakse rinnastust kui grammatilist seost. Teises alapeatükis räägitakse lähemalt vastanduse alaliikidest ja nende vormivahenditest nii eesti kui ka vene keeles. Kolmandas alapeatükis tutvustatakse kontrastiivse keeleuurimise teooriat ja meetodit ning puudutatakse veidi ka tõlkimisprotsessi

problemaatikat. Neljandas alapeatükis tutvustatakse lähemalt kontrastiivse keeleuurimise ajalugu ja tuuakse välja varem kirjutatud eesti ja vene keelt kõrvutavaid uurimusi.

Töö teises osas tutvustatakse uurimuse analüüsimaterjali ning uurimismeetodit. Töö kolmandas osas on kaks alapeatükki, millest esimeses analüüsitakse eesti keele vastandavate sidesõnadega vormistatud rinnastuse vasteid vene tekstis. Alapeatükis 3.1.1. analüüsitakse sidesõna *aga* vasteid, alapeatükis 3.1.2. analüüsitakse sidesõnade *kuid* ja *ent* vasteid. Peatükis 3.2. analüüsitakse vene keele vastandavate sidesõnadega vormistatud rinnastuse vasteid eesti tekstis. Selle jao esimeses alapeatükis analüüsitakse sidesõna *a* vasteid, jao teises alapeatükis analüüsitakse sidesõna *но* vasteid ning jao kolmandas alapeatükis analüüsitakse sidesõna *однако* vasteid.

1. Uurimuse teoreetilised lähtekohad

Bakalaureusetöö esimeses osas antakse põhjalikum ülevaade rinnastusest ja selle vormivahenditest nii eesti kui ka vene keeles. Samuti käsitletakse lähemalt kontrastiivse analüüsi põhitõdesid, misjärel tutvustatakse ka selle ajalugu. Töö esimene osa lõpeb varasemate eesti ja vene keele kõrvutavate uurimuste tutvustusega.

1.1. Rinnastusest grammatilise seosena

Rinnastus ehk koordinatsioon on üks grammatilistest seostest alistuse ehk subordinatsiooni kõrval. Kui alistusseoses alistab üks lausekomponent teise, siis rinnastuses on komponendid võrdväärised. (EKG I 1995: 40) Rinnastusseoses võivad omavahel seotud olla kas sõnavormid, fraasid või osalaused, mille rinnastust vormistavad sidesõnad ja sidenditena toimivad sõnad (1a) ning moodustajate kõrvuasend (1b) (EKG II 1993: 7):

(1a) sukk *ja* saabas; ilus, *kuid* kallis;

(1b) tõde tõuseb, vale vajub.

Rinnastus jaguneb ühendavaks ehk kopulatiivseks ja eraldavaks ehk disjunktiivseks rinnastuseks. Mõlemad liigid võivad olla kas semantiliselt markeerimata või markeeritud. Markeerimata juhtumite puhul on tegemist lihtsalt kas ühendamise (2a) või eraldamisega (2b); markeeritud rinnastusele lisandub muuhulgas vastandus-, seletus- ja järeldussuhe (3a)–(3c), mida väljendatakse vastavate sidendite ja üldlaienditega (EKG II 1993: 215–219; EKG I 1995: 40):

(2a) Rong lähenes kiirelt ja vaikselt.

(2b) Sa võid tulla täna või homme.

(3a) Rong lähenes kiirelt, kuid vaikselt.

(3b) Seda pilli nimetatakse vioolaks ehk altviuliks.

(3c) Raamatu kaas oli tolmune, järelikult polnud seda keegi ammu avanud.

Vastandavat seost väljendavad sidesõnad *kuid, aga, ent* ja *vaid*. Vastandust võivad väljendada või rõhutada ka konnektiivid *seevastu, samas, muidu, pigem, hoopis*. Seletavat seost ühendavad üldlaiendid *see on, see tähendab, nimelt, täpsemalt* ja konjunktsioon *ehk*; järeltavat seost ühendavad üldlaiendid *seega, järelikut, siis* ja *niisiis*. (EKG II 1993: 217–219) Selles töös käsitletakse vastandavat koordinatsiooni.

1.2. Vastandava rinnastuse alaliigid ja nende vormivahendid eesti ja vene keeles

Eesti keeles kasutatakse vastandava rinnastuse ehk adversatiivse koordinatsiooni puhul sidesõnu *aga*, *kuid*, *ent* ja *vaid* (EKG II 1993: 217). Vastandust võib markeerida ka ilma sidesõnata – kirjas komaga ning kõnes intonatsiooniga (Erelt 2010: 60, 61) ja nii ühes kui ka teises teatud konnektiivpartiklitega, nt *seega*, *ometi*, *seetõttu* jm. Kuni võrdlemisi hilise ajani peeti sidesõnu *aga*, *kuid* ja *ent* sünonüümseteks (EKG II 1993: 217), kusjuures sidesõna *aga* on peetud universaalseks ja sidesõnu *kuid* ja *ent* kirjakeelseteks (väidetavasti esineb *ent* rohkem ilukirjanduses), kuid Mati Erelt on oma artiklis „Vastandavatest sidesõnadest eesti keeles“ (2010; 58–59) selle väite ümber lükanud. Mitsuko Narita Izutsu (2008: 648) ja tema eeskujul Erelt (2010: 55–56) on jaganud vastanduse liigid kolmeks:

- 1) kontrastiivne e opositiivne e adversatiivne;
- 2) ootusvastane e möönev e kontsessiivne;
- 3) korrigeeriv e asendav.

Vastanduse liike illustreerivad näited (4a)–(4c). Lauses (4a) on tegemist kontrastiivse vastandusega, lauses (4b) kontsessiivse vastandusega ja lauses (4c) korrigeeriva vastandusega.

- (4a) Ema on toas, *aga* lapsed mängivad õues.
- (4b) Ta lubas täna raamatu ära tuua, *kuid* ei tulnud isegi kohale.
- (4c) Täna ei saja mitte vihma, *vaid* hoopis lund.

Kontsessiivne vastandus jaotub otseseks (5a) ja kaudseks (5b) vastanduseks (Izutsu 2008: 661–662; Erelt 2010: 60):

- (5a) Jooksin bussi poole, *kuid* jäin bussist maha.
- (5b) Ronisin mööda redelit katusele, *kuid* kukkusin.

Otsese ootusvastasuse korral on lause eesliikmes ootus, et lause järelliikmes kirjeldatud sündmust ei toimuks (Erelt 2010: 60; Sock 2013: 7). Näiteks on lause (5a) eesliikmes ootus, et jooksja jõuab bussi peale, kuid lause teises komponendis lükatakse see ootus ümber. Kaudse vastandusega lause nii ühes kui ka teises osalauses on ootus, et järelliikmes toimuv sündmus ei leiaks aset (Izutsu 2008: 665–666; Sock 2013: 7). Erelt kommenteerib seda nähtust järgnevalt (2010: 61): „Kaudse ootusvastasuse puhul pole ootusvastane mitte niivõrd see, mida järelliige otseselt väljendab, kuivõrd see, mis järelliikmega väljendatust järeldeb. /---/ Vastandava järelliikmega väljendatakse sündmust, mis takistas eesliikmega väljendatud sündmuse asetleidmist. Tegemist on kaudse ootusvastasusega, sest vastandliikmest järeldeb, et oodatud sündmus /---/ ei leidnud aset.“. Näiteks lause (5b) eesliikmes on ootus, et lause subjekt jõudis katusele, lause järelliikmes on aga ootus (või järeltus), et lause subjekt ei jõudnud katusele.

Ootusvastasust väljendavad peale sidesõnade *aga*, *kuid* ja *ent* ka sidendid *kuigi*, *ehkki* jt, mis alustavad kõrvallauset ja mille võib asendada ootusvastaste sidesõnadega (6) (Erelt 2014: 34).

(6) Õpetaja oli üllatunud, *kuigi* (~ *kuid*) ta püüdis seda varjata.

Vene keele põhilised vastandavad sidesõnad on *a*, *но* ja *однако*. Lisaks nendele on keeles veel kasutusel sidesõna *да* (täheenduses *но*). (Šeljakin 1993: 300; 2002: 252; Musatova 2013: 59) Sõnal *a* on vene keeles palju muidki funktsioone ja tähendusvarjundeid, mis jäävad sellest bakalaureusetöö käsitlusest välja, kuna siin keskendutakse selle kasutusele vastandava sidesõnana.

Mihhail Šeljakin (2002: 252) on vene keele vastanduse liigid jaotanud viieks, lähtudes sidesõnade semantikast. Tema liigituses on kolm tüüpi võrreldavad eesti keele käsitluses eristatud vastanduse liikidega:

- **неспециализированное противительное отношение** (spetsialiseerimata vastandussuhe) (7a)

- **уступительно-противительное отношение** (möönev vastandussuhe) (7b), (7c)
- **сопоставительно-противительное отношение** (kõrvutav-vastandav suhe) (7d)

Spetsialiseerimata vastandussuhe vastab kontrastiivsele vastandusele (väljendusvahenditeks sidesõnad *но, а, да*). **Möönva vastandussuhte** juures, mis vastab kontsessiivsele vastandusele, on Šeljakin välja toonud erinevad väljendusviisid – ühelt poolt väljendatakse seda sidesõnade *но и, но (и)* ('aga ka') abil, lisades üldlaiendid *всё-таки* (põhitähendus 'siiski', 'ometi', 'ikkagi'), *вместе с тем* ('ühtlasi'), *в то же время* ('samas'); teisalt väljendatakse seda vastandust, kasutades sidesõnu *хотя...но (однако)* ('kuigi...ent') ja *но (а, и)* ('kuid'), lisades üldlaiendid *тем не менее* (põhitähendus 'sellegipoolest', 'ometi', 'sellele vaatamata', 'sellest hoolimata'), *всё же* (põhitähendus 'siiski', 'ikkagi'). **Kõrvutav-vastandav suhe** vastab osaliselt korrigeerivale vastandusele ning seda väljendatakse sidesõnaühendite *не только...но и* (põhitähendus 'mitte ainult...vaid ka') (*не только... а и, не только...даже* ('mitte ainult...isegi')), *не просто... а* (põhitähendus 'mitte lihtsalt...vaid') abil.

- (7a) Он утром уехал, *а* вечером вернулся.
'Ta sõitis hommikul ära, *aga* tuli õhtul tagasi.'
- (7b) Он был скрыт от посторонних глаз, *но* сам в то же время видел, что происходило вокруг него.
'Ta oli teiste silme eest varjul, *kuid* samas nägi ta ise kõike, mis tema ümber toimus.'
- (7c) Он был, хотя и близким, *но (однако)* не лучшим моим другом.
'Ta oli mulle küll lähedane, *kuid* mitte kõige parem sõber.'
- (7d) Он не просто плакал, *а* рыдал во весь голос.
'Ta mitte lihtsalt ei tihkunud, *vaid* nuttis suure häälega.'

Vene keele sidesõunade *a* ja *но* kasutusest on põhjalikumalt kirjutanud Jelena Dibrova oma töös «Самостоятельные предложения, объединенные союзами *a* и *но* в современном русском языке» (2008). Tema käsitus kinnitab väidet, et sõnal *a* on peale siduva funktsiooni veel muidki funktsioone ja tähendusi (Dibrova 2008: 241). Dibrova käsitleb ennekõike juhtumeid, kus nimetatud sidesõnad paiknevad lause alguses, süvenedes pigem lausetevahelistesse seostesse.

Selles bakalaureusetöös uuritakse ja võrreldakse eesti ja vene keele vastandavaid sidesõnu – nende tähendust ja kasutust lause sees. Vaatluse alla on võetud eesti keele üldine vastandav (kontrastiivne) sidesõna *aga*, vene keele üldine vastandav sidesõna *a* ning kontsessiivse tähendusega sidesõnad *kuid* ja *ent* ning venekeelsed kontsessiivse tähendusega sidesõnad *но* ja *однако*. Materjali analüüsimise käigus vaadeldakse, missugused venekeelsed sidesõnad vastavad eestikeelsetele sidesõnadele *aga*, *kuid* ja *ent* ning missugused eestikeelsed sidesõnad vastavad venekeelsetele sidesõnadele *a*, *но* ja *однако*. Töös arvestatakse vastanduseliikidest peamiselt kontrastiivset ja kontsessiivset vastandust, kuid seoses vene keele sidesõna *a* multifunktsionaalsuse ja mitmetähenduslikkusega pööratakse tähelepanu ka korrigeerivale vastandusele. Vastanduse liigitus põhineb Izutsu (2008) ja Erelti (2010) käsitlustel.

1.3. Kontrastiivsest analüüsist

Kontrastiivanalüüs kui üks keeleuurimise harudest on läbi aegade kaasa aidanud erinevate keelte võrdlevale uurimisele. Tõlkeketekstide kui kontrastiivse keeleuurimise analüüsimaterjali suhtes on aga välja toodud erinevaid seisukohti.

Näiteks Poola lingvist ja filoloog Tomasz P. Krzeszowski (1990: 17) hoiatab, et tõlkimisse, mis on üks võimalikest keelte kõrvutamise meetoditest, tuleks suhtuda ettevaatusega, põhjendades oma seisukohta väitega, et tekstide tõlkevasted pole tihti lähtekeelsete tekstide suhtes semantiliselt ekvivalentsed. Ta toob välja kolm põhjust, miks tõlkijad eemalduvad töö käigus keeltevahelisest semantilisest võrdväärsusest:

- 1) vead tõlgetes;
- 2) vastavate keelte vormilised omadused;
- 3) stiililised põhjused.

Seetõttu arvab ta, et süstemaatilise kontrastiivanalüüsi materjalina võib kasutada vaid väheseid tõlkeid.

Tõlkekorpusete kaitseks astub välja Anna Mauranen (1998), kes ütleb, et tõlkeid tuleks vaadelda kui keele loomulikku osa ja et tõlketekstide korpusel on kontrastiivuuringutes väärtuslik roll, kuna see vastab mitmetele kriteeriumidele, mida kontrastiivanalüüsi puhul oluliseks peetakse – näiteks keel, mis leiab kasutust oma loomulikus keskkonnas paljude kõnelejate poolt. Mauranen soovib uurida tõlkeprotsessi, mis leiab aset kakskeelse tõlkija töö käigus. Tõlkija jälgib oma töös kahte järgmist aspekti:

- 1) lähtekeelne tekst peab sobituma sihtkeele sotsiokultuurilisse konteksti, milles see peab olema võimeline funktsioneerima;
- 2) lähtekeelne tekst peab lisaks nn kohalikule kontekstile sobituma ka globaalsesse konteksti.

Seega peavad tõlkijad arvestama oma töös ka tegeliku sotsiaalse ja kultuurilise keskkonnaga (Mauranen 1998).

Nende kahe autori seisukohti arvesse võttes võib väita, et tõlked võivad kontrastiivses uurimises abiks olla, aidates mõista keeltevahelisi suhteid (k. a. kultuurilisi ja sotsiaalseid tähendusi), kuid samas peaks jälgima, et tekstipaarid oleksid omavahel siiski vastavuses ka sügavamatel semantilistel tasanditel.

Selgitamaks tõlkeprotsessis kultuurikonteksti arvestamist, toon näiteks üldtuntud fraseologismide *sajab nagu oavarrest* (8), *vihma käest räästa alla* (9) ja *nii pime, et ei näe sõrmegi suhu pista* (10) vasted vene ja inglise keeles:

- (8a)   льет как из ведра ('kallab nagu ämbrist');
- (8b)   it is raining cats and dogs ('sajab kasse ja koeri');
- (9a)   из огня да в полымя ('tulest leekidesse');
- (9b)   to jump out of the frying pan into the fire ('praepannilt tulle hüppama');
- (10a)   темно – хоть глаз выколи ('nii pime, et torka või silm peast välja');
- (10b)   it is pitch-dark ('on pigimustalt pime').

Antud juhul (nagu ka enamike teiste fraseologismide puhul) on igas keeles kasutusel erinevad võrdlused, mida ei ole võimalik otse tõlkida. Seega võib nõustuda Maurase (1998) väitega, et tõlkimine on keerukas protsess, mille jooksul viiakse tekst üle ühest kultuuriruumist teise.

Krzesowski (1990: 25) on juba pea kolm kümnendit tagasi tutvustanud terminit *2-text*, mis viitab ükskõik missugusele tekstipaarile kahes keeles (olgu kirjalikule või suulisele), mida kasutatakse kontrastiivsete uuringute materjalina. Mõiste eestikeelseks vasteks pakun *kaksiktekst*, mida selle töö materjali analüüsimisel kasutan.

Selle bakalaureusetöö analüütilise materjali aluseks on kaks ilukirjanduslikku teksti ning nende tõlked (Viivi Luik „Ajaloos ilu“, vene keelde tõlkinud Jelena Kallonen; Aleksander Solženitsõn „Üks päev Ivan Denissovitši elus“, eesti keelde tõlkinud Lennart Meri ja Enn Sarv), mida võib käsitleda kui kaksiktekste, mis koosnevad originaaltekstidest ja nende tõlgetest. Võttes arvesse Maurase seisukohta, et tekstide tõlkimisel tuleks silmas pidada, et lähtekeelne tekst sobituks sihtkeele kultuurikonteksti, pööran tähelepanu faktile, et mõlemad töös käsitletavat teosed pärinevad ühisest

kultuuriruumist. Ka teoste autoritel ja tõlkijatel on samasugune kultuuritaust ning nad kõik olid oma töödes väga pädevad.

Üldiselt kontrastiivsest keeleuurimisest rääkides, toob Krzeszowski (1990) oma töös välja põhireeglid, mida iga kontrastiivsest aspektist keelt uuriv õpetlane peaks silmas pidama. Ta rõhutab järgnevaid põhitõdesid:

- „Keeled on struktuuriliselt võrreldavad selles ulatuses, milles nad on struktuuriliselt sarnased“ (Krzeszowski 1990: 4);¹
- „Kaks lauset on omavahel vastastikku tõlgitavad, juhul kui neil on vähemalt mõned ühised semantilised jooned“ (Krzeszowski 1990: 6);
- „/---/ identseid elemente ei ole võimalik võrrelda, erinevad elemendid ei ole aga võrreldavad“ (Krzeszowski 1990: 7);
- „Kahe keele võrdlemisel on võimalik keskenduda kas nende sarnasustele või erinevustele“ (Krzeszowski 1990: 9);
- „Kõik võrdlused põhinevad eeldusel, et võrreldavatel objektidel on midagi ühist, mille kõrval tulevad välja ka erinevused. Seda ühist osa nimetatakse *tertium comparationis* 'eks“ (Krzeszowski 1990: 15).

Süvenedes semantilis-süntaktilise ekvivalentsi aspekti, rõhutab Krzeszowski (1990: 148), et leidmaks keeltevahelist võrdväarsust, on hea, kui materjali analüüsija on ise kakskeelne ning kui ta lähtub oma intuitsioonist, mis on usaldusväärne, kuna ta valdab kahte keelt, olles neis mõlemas piisavalt kompetentne. Kui vaadelda ükskõik missuguse kahe keele konstruktsioone ekvivalentsi ja vormilise vastavuse lähtepunktist, siis selgub, et võrreldavad laused võivad olla kas:

- a) ekvivalentsed, kuid vormiliselt erinevad;
- b) ekvivalentsed ja vormiliselt sarnased;
- c) mitte-ekvivalentsed, kuid vormiliselt sarnased;
- d) mitte-ekvivalentsed ja vormiliselt erinevad.

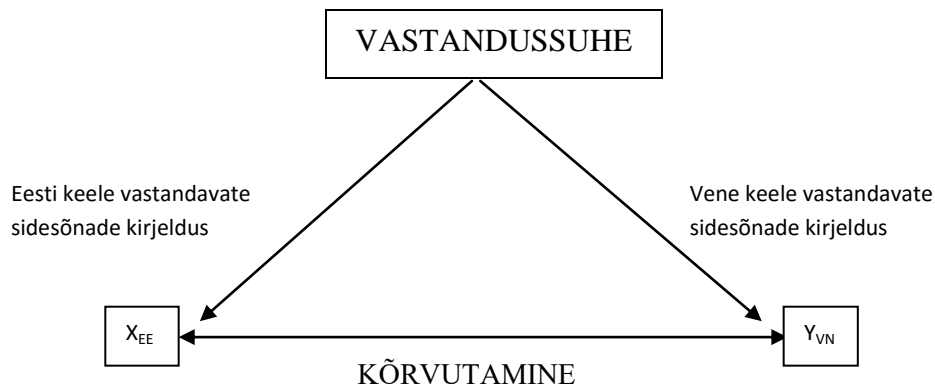
¹ Tsitaatide puhul siin ja edaspidi töö autori tõlge.

Selles bakalaureusetöös on materjali analüüsimisel kasutatud vaid semantilis-süntaktiliselt ekvivalentseid lauseid, mis võivad olla sõnastuselt erinevad, kuid grammatiliselt sarnased. Laused, mille tõlkimise käigus on semantilis-süntaktiline ekvivalents kadunud, jäävad selles töös analüüsist välja.

Artiklis „Kontrastiivinen tutkimus vertailevan kielentutkimuksen kentässä“ (2013) kinnitab Marja Järventausta Krzezowski seisukohta, et kontrastiivanalüüsi puhul on vajalik leida võrreldavate elementide *tertium comparationis* (võrdluse ühisosa). Siinses töös on võrreldavate komponentide ühisosaks vastandussuhe koos selle kolme alaliigiga. Nagu Mauranengi, on ka Järventausta selle poolt, et kakskeelsed korpused sobivad kontrastiivse analüüsi materjaliks paremini kui ükskeelsed korpused. Need võivad olla kas kummaski keeles omavahel võrreldavaid originaaltekste (algtekste) sisaldavad võrdlevad korpused või algtekstidest ja nende tõlgetest koosnevad paralleelkorpused. Võrdlevaid korpusi peetakse kontrastiivuurimustes usaldusväärseteks andmeallikateks kahel põhjusel: tõlgitud tekstide valik on ühtlasem kui originaaltekstide valik (see puudutab kõiki keelepaare) ja tõlkekeelde suhtutakse alati suurema ettevaatusega. Siiski ei tohiks ka paralleelkorpusete puhul tekkida kartust, et tõlkekeele nn ebautentsus eriti suuri probleeme tekitab, kui sellistes korpusetes on kumbki keel esindatud nii algteksti kui ka tõlkena. (Järventausta 2013: 111)

Seejärel tutvustab Järventausta lähemalt kontrastiivanalüüsi protsessi. Nagu juba eelnevalt mainitud, on võrreldavate keelte kontrastiivanalüüsis vajalik *tertium comparationis*. Võrdlusaluseks võib valida näiteks mingisuguse kategooria, mille väljendusvahendeid tuleb kirjeldada esmalt ühe siis teise analüüsitava keele kontekstis, misjärel neid väljendusvahendeid omavahel võrreldakse.

Siinses töös on eesti ja vene keele vastandavate sidesõnade kõrvutamisel *tertium comparationis*'eks valitud vastandussuhe. Esmalt kirjeldatakse kontrastiivanalüüsi protsessis uuritavate keelte väljendusvahendeid ning seejärel võrreldakse kirjeldatud keeleelemente. Seda protsessi illustreerib joonis 1 (Järventausta 2013: 117 eeskujul), kus X_{EE} tähistab eesti keelt ja Y_{VN} tähistab vene keelt.

Joonis 1. **Kahe-suunalise vastanduse skeem**

Siinses töös on analüüsitud kahte kaksikteksi, millest üks on tõlkesuunaga eesti-vene ja teine tõlkesuunaga vene-eesti. Mõlema kaksikteksi puhul on vaatluse alla võetud vastandavate sidesõnade abil vormistatud vastandava rinnastusega laused nii ühes kui ka teises keeles ning mõlemat kaksikteksi on analüüsitud nii eesti-vene kui ka vene-eesti keelesuunal. Uuritud on nii seda, kuidas vaadeldavat sidendit on tõlgitud kui ka seda, mille tõlkevasteks see on (vt Metslang 2002). Eelnevalt on aga mõlema keele vastandava rinnastuse väljendusvahendeid eraldi detailsemalt kirjeldatud, misjärel on kaksiktektide vastandava rinnastuse konstruktsiooniga lauseid omavahel kõrvutatud.

1.4. Kontrastiivse keeleuurimise ajaloost ning eesti ja vene keele senistest võrdlevatest uurimustest

Kontrastiivse keeleuurimise ajalugu on väga pikk, esimesi teateid selle kohta leidub juba I sajandist. Krzeszowski viitab oma töös „Contrasting Languages“ anglosaksi mungale Aelfricile (tuntud ka kui *Ælfric the Grammarian*), kes olevat väitnud, et ühe keele grammatika tundmine võib kaasa aidata teise keele õppimisele. Krzeszowski lisab samas, et XVII sajandi grammatikateadlane John Hewes on väitnud, et emakeele grammatika tundmine mitte ainult ei aita teise keele õppimisele kaasa, vaid teatud viisil ka mõjutab seda. (Krzeszowski 1990: 1–2)

Niisiis tekkis huvi kontrastiivse keeleuurimise vastu peamiselt pedagoogilistel eesmärkidel. Hilisemal ajal lisandus kontrastiivse keeleuurimise valdkonda ka keelte võrdlemine tõlgete kaudu ja tänaseks on tõlkekorpusstepõhine kontrastiivne analüüs saanud üsna populaarseks.

Põhjaliku ülevaate eesti ja vene keele varasematest kontrastiivuurimustest on andnud Irina Külmoja oma artiklis „Eesti ja vene keele kontrastiivsest uurimisest“ (2003). 1950. ja 1960. aastatel tekkinud kontrastiivne keeleuurimine, mis oli toona keskendunud rohem erinevate keelepaaride struktuuride võrdlemisele, on XXI sajandi alguseks oluliselt muutunud. Praegusel ajal on keelte kõrvutavas uurimises suurema tähelepanu all funktsionaalne meetod, mis tähendab, et uurimise käigus analüüsitakse keelenähtusi, vaadeldes neid kas suunas vormilt funktsioonile või funktsioonilt ja tähenduselt vormile. (Külmoja 2003: 173)

1960. aastatel tehti vene ja eesti keelt kõrvutavat uurimistööd ajendatuna vajadusest õpetada eesti tudengitele vene keelt. Selle kümnendi alguses ilmusid rakendusliku iseloomuga artiklid, mis olid mõeldud vene keele õpetamise meetodika väljatöötamiseks. Selliste artiklite autoritest on Külmoja esile toonud nt Karl Bachmani, Tatjana Murnikova ja Helle Heiteri, kes kõik on arvestanud oma artiklite kirjutamisel kahe keele spetsiifikat. Esimene „Eesti ja vene keele kõrvutav grammatika“, mis oli mõeldud õpetajatele ja üliõpilastele, ilmus 1962. aastal, autoriteks Eduard Päll, Elisa

Totsel ja Gennadi Tukumtsev. See oli mõeldud abimaterjalina vene keele õpetajatele eesti koolis ja ka eesti keele õpetajatele vene koolis. Viis aastat hiljem ilmus August Möldereri „Eesti ja vene keele kõrvutav grammatika“, mis nagu selle eelkäijagi oli mõeldud eesti ja vene keele õpetajatele. (Külmoja 2003: 173–174)

Järgmistel kümnenditel, 1970.–1980. aastatel, keskenduti eesti ja vene keele leksikograafia kõrvutavale uurimisele. Selle tulemusena ilmus mitmeid õppesõnastikke, kirjutati ka üks leksikograafiateemaline kandidaaditöö. Sellel ajavahemikul kirjutatud teoreetilistes keeleteaduse töödes keskenduti kahe keele sõnavara, fraseoloogia ning grammatiliste süsteemide fragmentide kõrvutamisele. (Külmoja 2003: 174)

1990. aastatel hakati rohkem tähelepanu pöörama kahe keele grammatika uuringutele, kuid paralleelselt jätkusid ka sõnavarauuringud. Kahe keele kõrvutamise käigus on uuritud veel näiteks tegumoodi ja refleksiive (Ants Pihlak). Pille Eslon on uurinud infinitiivi ja selle funktsioone kahes keeles, samuti verbifraasi ja -valentsi ning analüütiliste verbide grammatikaliseerumist. 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguses tegeles Tallinna Pedagoogikaülikooli töörühm eri keelte tüpoloogilis-kõrvutava uurimisega. Tartu Ülikooli vene keele õppetoolis tegelevad vene ja eesti keele kontrastiiuuringutega Svetlana Jevstratova, Katrin Karu, Jelizaveta-Kaarina Kostandi, Juri Kudrjajtsev, Irina Külmoja, Oksana Palikova ja Valentina Štšadneva. (Külmoja 2003: 175–178)

Alates 1992. aastast on Tartu Ülikooli vene keele osakonnas kaitstud seitse magistritööd ja kaks doktoriväitekirja, milles käsitletakse eesti ja vene keelt kontrastiivsest vaatepunktist. Märkimisväärsed on Enn Veskimäe, Tatjana Trojanova (nii magistri- kui ka doktoritöö), Olga Burdakova, Natalja Karasjova, Jelena Sidorova ja Vitali Belobrovtsjevi (kaitstud TPÜ-s) magistritööd. TÜ vene keele osakonna arhiivis olevate lõputööde hulgas on üle 400 diplomi- ja bakalaureusetöö. Neist enam kui kolmandik käsitleb võrdlevalt vene ja eesti keelt. Samuti on vene ja eesti keele kontrastiivsest uurimisest kirjutatud lõputöid TPÜ vene keele osakonnas ning ajakirjanduse ja tõlke lektoraadis. Samas valdkonnas ei puudu tööd ka TÜ ja TPÜ eesti keele võõrkeelena eriala lõpetanutelt. (Külmoja 2003: 179–181)

2003. aastal ilmus käsiraamat «Краткий справочник по контрастивной грамматике эстонского и русского языков», mille autoriteks on Irina Külmoja, Eda Vaigla ja Maie Soll. Kuigi selle käsiraamatu koostamisel on lähtunud printsiibist „vormilt tähendusele“, on seal keelenähtuste kirjeldamisel sellegipoolest toetunud funktsionaalse grammatika põhimõtetele. (Karu 2006: 41)

2003. aastal ilmus ka käsiraamat „Keelehärm. Eesti keele probleemseid piirkondi“ (Metslang jt), mis on abiks nii eesti keelt võõrkeelena õppijatele kui ka õpetajatele. Selles on välja toodud olulisemad eesti keele grammatika ja leksika probleemkohad, samuti analüüsitakse siin tüüpviigu ning antakse soovitusi vigade parandamiseks ning õigete lekseemide, grammatiliste vormide jm valiku kinnitamiseks ja sisseharjutamiseks. (Karu 2003: 41)

2006. aastal TÜ-s kaitstud Katrin Karu doktoriväitekirjaga «Уступительные конструкции в эстонском и русском языках» käsitleb võrdlevalt möönduse väljendamist eesti ja vene keeles. Möönva alistuse kõrval on tema töös põgusalt käsitletud ka möönduse väljendamist vastandava rinnastuse kaudu.

Aastal 2007 kaitses oma doktoriväitekirja „Eesti keele teise keelena omandamise seaduspärasusi täis- ja osasihitise näitel“ Raili Pool, kelle peamine uurimisvaldkond on eesti keele omandamine võõrkeelena. Pooli juhendamisel on TÜ eesti keel võõrkeelena erialal valminud rohkelt bakalaureusetöid, mis käsitlevad võrdlevalt eesti ja vene keelt. Keskendatud on näiteks kõrvutavale verbirektsioonide, määruste, öeldistäite, artiklilaadselt käituvate asesõnade, sidendite ning liitlause sõnajärje uurimisele.

Eesti ja vene keelt kõrvutavaid töid on kirjutatud ka Tallinna ülikoolis nii bakalaureuse- kui ka magistriastmes. Uuritud on näiteks verbivorme, ühendverbe ja aspektikategoriat.

Eesti ja vene keele kontrastiiuuringutel on nii teoreetiline kui ka praktiline väärtus. Selle väite kinnituseks on Külmoja öelnud järgnevat: „Kõrvutamine rikastab mõlema keele teooriat ning annab täiendavat argumentatsiooni teoreetiliste järelduste jaoks,

kuna vaade emakeelele võõrkeele seisukohalt annab võimaluse täpsustada keelendite semantilist, süntaktilist ning funktsionaalset eripära.“ (Külmoja 2003: 181).

2. Analüüsimaterjal ja uurimismeetod

Selle bakalaureusetöö materjali aluseks on võetud kaks kaksikteksi – Viivi Luik „Ajaloos ilu“ (ILU_{ee}), selle tõlge vene keelde «Красота истории» (ILU_{vn}), tõlkinud Jelena Kallonen; Aleksander Solženitsõn «Один день Ивана Денисовича» (IVAN_{vn}), selle tõlge eesti keelde „Üks päev Ivan Denisovitši elus“ (IVAN_{ee}), tõlkinud Lennart Meri ja Enn Sarv. Läbitöötatud materjali kogumaht on 748 lausepaari. V. Luige romaanist analüüsiti 274 lausepaari, A. Solženitsõni romaanist 474 lausepaari. Uuritud on semantilis-süntaktiliselt ekvivalentseid rind- ja koondlausepaare, mille moodustajate vahel on rinnastav seos, mida väljendavad selles uurimuses vaatluse all olevad sidesõnad. Rindlauseid oli kokku 704, koondlauseid 44.

Mõlemat kaksikteksi on analüüsitud nii eesti-vene (ILU_{ee-vn}, IVAN_{ee-vn}) kui ka vene-eesti (ILU_{vn-ee}, IVAN_{vn-ee}) keelesuunal. Lähtutud on semantilis-süntaktilise ekvivalentsi põhimõttest, mis selle töö puhul tähendab seda, et analüüsitud on mõlemas keeles samasuguse struktuuri ja samasuguse vastandusetüübiga lauseid. Laused, mis on tõlkimise käigus semantiliselt moondatud, jäävad selle töö analüüsist välja.

Algul otsiti materjali Turu ülikoolis 1990. aastatel sisestatud tekstifailidest, milles on iga lause nummerdatud (vt Yli-Vakkuri 1993: 9–12). Töö käigus aga selgus, et korpused ei ole tervenisti kasutuskõlblikud, sest nende lõpus ei olnud tekst adekvaatselt esitatud. Seega tuli pöörduda käsitletavate kaksiktektide trükitud väljaannete juurde ning otsida töös uuritavate sidesõnadega lauseid lugemise käigus. Kõik laused, mis sisaldasid töös uuritavaid sidesõnu, paigutati koos nende tõlkeekvivalentidega *Exceli* tabelisse, misjärel neid analüüsiti, pöörates tähelepanu lause- ja vastanduseliikidele ning ka lausetes olevatele muudele vastandust väljendada aitavatele elementidele (rõhumäärsõnad, üldlaiendid jm).

Töö uurimismeetod on kontrastiivne analüüs. Seejuures toetutakse Krzewowski (2009) ja Järventausta (2013) teooria põhimõtetele. Töös keskendutakse eesti ja vene keele vastandavate sidesõnade võrdlevale analüüsile. Eestikeelsest tekstist on otsitud lauseid sidesõnadega *aga*, *kuid* ja *ent* ning vaadeldud nende vasteid venekeelses tekstis (analüüsisuund lähtekeelelt sihtkeelele). Samuti on võetud selle kaksiktekti venekeelne

variant ning vaadeldud venekeelsete sidesõnade *a, но* ja *однако* eestikeelseid vasteid (analüüsisuund sihtkeelelt lähtekeelele). Venekeelses tekstis on vaadeldud lauseid sidesõnadega *a, но* ja *однако*, kõrvutades neid vastavate eestikeelsete lausetega (analüüsisuund lähtekeelelt sihtkeelele). Samuti on seda kaksikteksti analüüsitud keelesuunal eesti-vene, vaadeldes sidesõnade *aga, kuid* ja *ent* venekeelseid vasteid (analüüsisuund sihtkeelelt lähtekeelele). Kõik näitelausepaarid esitatakse käsitletud teoste tõlkejärjekorras – „Ajaloo ilu“ laused on toodud esmalt eesti, siis vene keeles; „Üks päev Ivan Denissovitsi elus“ laused on toodud kõigepealt vene, seejärel eesti keeles.

3. Eesti ja vene keele vastandavate sidesõnade kasutuse võrdlev analüüs

Töö analüütilises peatükis võrreldakse kahest kaksiktekstist kogutud lausepaare nii eesti-vene kui ka vene-eesti keelesuunal, pöörates tähelepanu sellele, kuidas on uuritavaid sidesõnu tõlgitud ning missuguseid muid väljendusvahendeid on lausete tõlkimisel kasutatud.

3.1. Eesti vastandavate sidesõnadega vormistatud rinnastuse vasted vene tekstis

Järgnevalt on analüüsitud sidesõnade *aga*, *kuid* ja *ent* vasted venekeelsetes tekstides «Красота истории» (В. Луйк) ja «Один день Ивана Денисовича» (А. Солженицын).

3.1.1. Sidesõna *aga*

Kaksiktekstist „Ajaloos ilu“ eesti-vene keelesuunal (ILUee-vn) analüüsimise käigus leiti kokku 46 eestikeelset lauset, milles on kasutatud sidesõna *aga*. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. ILUee-vn sidesõna *aga* vastanduseliigid ja vasted sihtkeeles

AGA	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
а	7	10	0	17
но	5	11	0	17
однако	0	2	0	2
хотя	1	0	0	1
и	0	2	0	2
или	1	0	0	1
sidesõnata	3	3	0	6
KOKKU	17	29	0	46

Nende lausete analüüsil ja võrdlemisel venekeelsete ekvivalentidega selgus, et *aga* väljendab kontrastiivset ja kontsessiivset vastandust. Kõige rohkem oli kontsessiivse vastandusega lausepaare (29), kontrastiivse vastandusega lausepaare oli 17.

Venekeelsete tõlkevastete hulgast vastas eestikeelsetele lausetele 17 lauset sidesõnaga *a*, 17 lauset sidesõnaga *но*, 2 lauset sidesõnaga *однко*, 2 lauset sidesõnaga *и* ja 6 sidesõnata lauset. Esines kaks erandjuhtumit, millest ühes lauses vastas eestikeelsele sidesõnale *хотя* ('kuigi') ning teises oli vasteks sidesõna *или* ('või').

Näites (11) illustreeritakse kontrastiivse vastandusega lausepaari (*aga – a*), näites (12) kontsessiivse vastandusega lausepaari (*aga – но*), näites (13) kontrastiivse vastandusega lausepaari (*aga – но*), näites (14) kontsessiivse vastandusega lausepaari (*aga – a*). Näites (15) on toodud lausepaar venekeelse vastega *хотя*, näites (16) lausepaar sidesõnaga *или*. Näites (17) on kontsessiivse vastandusega sidesõnata venekeelne lause ning selle eestikeelne vaste, milles on kasutatud sidesõna *aga*.

- (11) Võib-olla vuhisevad pimedas ruumis terved aastakümned edasi ja tagasi, **aga** võib-olla liigutab tõmbetuul kardinat. [ILUee]
 Возможно, в темной комнате носятся взад-вперед целые десятилетия, **a** возможно, сквозняк кольшет занавеску. [ILUvn]
- (12) Uskumatu küll, **aga** temale on see mõte täiesti uus. [ILUee]
 Невероятно, **но** эта мысль никогда не приходила ей в голову. [ILUvn]
- (13) Rääkida võib ka koertest, **aga** mitte suukorvist, sest suukorv äratab ilmaasjata tähelepanu, ja kas seda on tarvis. [ILUee]
 Говорить можно и о собаках, **но** не о наморднике, потому что слово «намордник» привлечет внимание, а нужно ли это. [ILUvn]
- (14) Pea sees on palju, **aga** välja ei paista midagi. [ILUee]
 Таишь в себе много, **a** снаружи ничего не видать. [ILUvn]
- (15) Ühe silmapilgu seisavad nad vannitoa ukse ees vastamisi, ühe käsi teise käes, otsekui suursaadikud, kelle riigid on vastu ootusi ühinenud, **aga** pole veel teada, mis huvides. [ILUee]
 Какое-то мгновение они стоят друг против друга у двери в ванную, держась за руки словно послы, чьи государства вопреки всем ожиданиям объединились, **хотя** еще неизвестно, в чьих интересах. [ILUvn]
- (16) See võib olla ootaja ilme, **aga** niisama hästi võib see olla ilme, mille tähendus selgub alles tulevikus. [ILUee]
 Это может быть выражение лица человека, который ждет, **или** выражение, суть которого удастся понять лишь в будущем. [ILUvn]

(17) Surmaingel juba lahkub, *aga* politseinikud ja arstid alles saabuvad. [ILUee]

Ангел смерти исчезает, прибывают полицейские и врачи. [ILUvn]

Kaksiktektist „Üks päev Ivan Denissovitši elus“ eesti-vene keelesuunal (IVANee-vn) analüüsimise käigus leiti kokku 155 eestikeelset lauset, milles on tõlkevastena kasutatud sidesõna *aga*. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. IVANee-vn sidesõna *aga* vastanduseliigid ja vasted lähtekeeles

AGA	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
a	25	46	2	73
но	14	34	1	49
однако	0	1	0	1
да	5	11	0	16
и	2	3	0	5
sidesõnata	5	6	0	11
KOKKU	51	101	3	155

Selle tabeli andmetest selgub, et sidesõna *aga* esines kõigis kolmes vastandusetüübis. Kõige enam esines kontsessiivset vastandust (101 lausepaari), kontrastiivse vastandusega lausepaare oli 51 ja korrigeeriva vastandusega lausepaare oli 3. Venekeelsete tõlkevastete hulgast vastas eestikeelsetele lausetele 73 lauset sidesõnaga *a*, 49 lauset sidesõnaga *но*, 16 lauset sidesõnaga *да*, 5 lauset sidesõnaga *и*, üks lause sidesõnaga *однако* ja 11 sidesõnata lauset.

Kontrastiivset vastandust (*aga – но*) näitlikustab lausepaar (18), kontsessiivset vastandust (*aga – однако*) illustreerib lausepaar (19) ja korrigeeriva vastanduse näide (*aga – a*) on toodud lausepaaris (20). Näites (21) on toodud lausepaar, milles *aga*-le vastab venekeelne rõhumäärsõna *уж*.

(18) Пока баптист шептал молитвы, с ветерка вернулся Буйновский и объявил никому, *но* как бы злорадно: – Ну, держись, краснофлотцы! [IVANvn]

Sel ajal kui baptist palveid sosistas, tuli Buinovski asjal käimast tagasi ja teatas kellegi poole pöördumata, *aga* justkui parastavalt: "Noh, punalaevastik, hoia alt!" [IVANee]

- (19) Хоть ни для какой надобности ему такой кусок не определялся, *однако* нужды своей вперед не знаешь. [IVANvn]

Ta ei osanud küll niisugusele tükile mingit otstarvet leida, *aga* kes homset päeva ette teab. [IVANee]

- (20) И с баланами, *a* не с бабами... [IVANvn]

Puupakkudega, *aga* mitte naistega... [IVANee]

- (21) Он слов зря никогда не роняет, *уж* если рассказывать пустился, – значит в доброй душе. [IVANvn]

Tema naljalt suud lahti ei tee, *aga* kui kord rääkima hakkas, siis peab tal meel muhe olema. [IVANee]

Analüüsist ilmneb, et sidesõna *aga* esineb nii kontrastiivse, kontsessiivse kui ka korrigeeriva vastandusega lausetes (kokku 201 lausepaari). See vastab põhiliselt vene keele sidesõnadele *a* ja *но* kõigis kolmes vastanduse liigis. Lisaks tuli analüüsi käigus välja, et eesti keele sidesõnale *aga* võib vastata ka venekeelne sidesõna *да*, seda enamasti kontsessiivse vastandusega lausetes, kuid seda esineb ka kontrastiivse vastanduse puhul.

3.1.2. Sidesõnad *kuid* ja *ent*

Kaksiktektis ILUee-vn leiti kokku 62 eestikeelset lauset sidesõnaga *kuid*. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 3.

Tabel 3. ILUee-vn sidesõna *kuid* vastanduseliigid ja vasted sihtkeeles

KUID	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
а	1	2	0	3
но	3	35	0	38
однако	0	9	0	9
хотя	1	3	0	4
и	0	1	0	1
sidesõnata	1	6	0	7
KOKKU	6	56	0	62

Lausete analüüsimisel selgus, et sidesõna *kuid* väljendab peamiselt kontsessiivset, aga ka kontrastiivset vastandust. Kontrastiivse vastandusega lausepaare oli kokku 6, kontsessiivse vastandusega lausepaare 56. Venekeelsete lausete hulgas vastas eestikeelsetele lausetele 3 lauset sidesõnaga *a*, 38 lauset sidesõnaga *но*, 9 lauset

sidesõnaga *однако*, 4 lauset sidesõnaga *хотя*, üks lause sidesõnaga *и* ja 7 sidesõnata lauset,

Näites (22) on kontrastiivse vastandusega lausepaar (*kuid – хотя*), näites (23) kontsessiivse vastandusega lausepaar (*kuid – но*) ning näites (24) on toodud eestikeelne *kuid*-lause, millele vastab venekeelse sidesõnaga *и* kontsessiivse vastandusega lause, millele on lisatud üldlaiend *в то же время*. Näites (25) on kontsessiivse vastandusega lausepaar, mille venekeelses lauses on sidesõnata rinnastus koos üldlaiendiga *тем не менее* ning mille eestikeelse lauses tugevdab mõõndust määrus *sellest hoolimata*; näites (26) on kontsessiivse vastandusega lausepaar, mille venekeelses lauses vastab eestikeelsele sidesõnale *однако*.

(22) Korraga jääb ta aga täiesti vait ja kuulatab kauget, vaevukuuldavat undamist, mida võib hea tahtmise juures pidada lennukimürinaks, **kuid** mis võib olla ka midagi hoopis muud. [ILUee]

Внезапно она умолкает и прислушивается к отдаленному, едва слышному гудению, которое при желании можно принять за гул самолета, **хотя**, источником его может быть и нечто совсем другое. [ILUvn]

(23) TASS teatab, **kuid** kuulda ei ole midagi. [ILUee]

ТАСС что-то передает, **но** ничего не слышно. [ILUvn]

(24) Talle pakub see imelik kahekõne huvi ja vaheldust, ajab une lõplikult pealt ära, **kuid** hakkab ka võõrastavalt kõrvadesse, tekitab tema unises peas tumedaid ja haiglasti küsimusi, mille esitamine talle varem, salakeelt tundmata, poleks pähegi tulnud. [ILUee]

Этот странный диалог отвлекает ее и окончательно прогоняет сон **и в то же время** режет ей слух, рождая в сонном сознании какие-то смутные болезненные вопросы, которые раньше, когда она еще не имела представления о тайном языке, никогда не возникли бы. [ILUvn]

(25) Kaubamajas põlevad küll päevavalguslambid, **kuid** sellest hoolimata tundub, et voolu hoitakse kokku. [ILUee]

В универмаге, правда, горят лампы дневного света, *тем не менее* кажется, что электроэнергию экономят. [ILUvn]

(26) Need silmad panevad kõike tähele, seovad kõik lahtised otsad kokku, naeravad ning pilkavad, on ligipääsmatud küll, **kuid** meelitavad sellest hoolimata ligi. [ILUee]

Эти глаза все подмечают, связывают концы с концами, улыбаются и подтрунивают, кажутся неприступными, **однако**, несмотря на это, притягивают. [ILUvn]

Kaksiktektis IVANee-vn leiti kokku 10 eestikeelset lauset sidesõnaga *kuid*.
Detailsemad andmed on esitatud tabelis 4.

Tabel 4. IVANee-vn sidesõna *kuid* vastanduseliigid ja vasted lähtekeeles

KUID	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
a	1	0	0	1
но	0	6	0	6
да	0	2	0	2
и	0	1	0	1
KOKKU	1	9	0	10

Tõlkevastena esines kuid materjalis 10 korral. Kontsessiivse vastandusega eestikeelseid lauseid, milles sidesõnaks *kuid*, oli kaksiktektis IVANee-vn kokku 9, kontrastiivse vastandusega lauseid oli 1. Venekeelsete lausete hulgas vastas eestikeelsetele lausetele 6 lauset sidesõnaga *но*, 2 lauset sidesõnaga *да*, üks lause sidesõnaga *a* ja üks lause sidesõnaga *и*.

Näide (27) illustreerib kontrastiivse vastandusega lausepaari, mille venekeelses lauses on kasutatud sidesõna *a*. Näites (28) on toodud kontsessiivne lausepaar, mille venekeelses lauses on kasutatud sidesõna *но*. Näites (29) on kontsessiivne lausepaar, mille venekeelses lauses on kasutatud sidesõna *да*.

(27) Отшатнулся молдованин, **a** тут мадьяр выскочил из той же 32-й, да ногой его под зад, ногой его под зад! [IVANvn]

Moldaavlane tuigerdab tagasi, **kuid** nüüd kargab samast, 32. brigaadist välja ungarlane ja virutab teisele jalaga tagumikku, jalaga muudkui tagumikku! [IVANee]

(28) Под спущенными, **но** не завязанными наушниками поламывало уши морозом. [IVANvn]

Allalastud, **kuid** kinnisidumata kõrvaklappide alt näpistas pakane kõrvu. [IVANee]

(29) Другую половину, сэкономленную за завтраком, думал и съесть тут же, **да** наспех еда не еда, пройдет даром, без сытости. [IVANvn]

Teise poole, kokkuhoiu hommikusöögi kõrvalt, kavatses ta esmalt sealsamas ära süüa, **kuid** kiiruga pole toit enam toit, läheb raisku, ei täida kõhtu. [IVANee]

Kogu analüüsimaterjalis oli vaid üks lause, milles kasutati sidesõna *ent* (30). See lause pärineb ILUee korpusest, selle vastanduseliik on kontsessiivne ning vene keelde on sidesõna *ent* tõlgitud sidesõnaga *однако*.

- (30) Võitu isa üle ei saa ta aga mitte liiga kaua pühitseda, sest kohe tõmbab isa oma tooli laua äärde tagasi võtab ennast kokku, moodsustab lauseid, mis on tõepoolest lihtsad ja lühikesed, räägib selgel, sõbralikul ja julgustaval häälel, kuni ta lõpuks jõuabki eesmärgini välja, *ent* eesmärk on tal ilmvõimatu – jõuda omas südames selgusele, mis laadi olevusega tal on õieti tegemist ja mida see olevus õieti tulevikult tahab. [ILUee]

Но она недолго торжествует свою победу, ибо отец снова пододвигает свой стул к столу, делает над собой усилие, строит действительно короткие и простые фразы, говорит ясно, дружеским ободряющим голосом, пока не доходит до цели, *однако* цель у него недостижимая – понять сердцем, с каким созданием он имеет дело и чего, собственно, это создание хочет для себя в будущем. [ILUvn]

Sidesõna *kuid* kasutuse uurimisel selgus, et see funktsioneerib põhiliselt kontsessiivse vastandusega lausetes (55 lausepaari), kuid seda võib olla ka kontrastiivse vastandusega lausetes (7 lausepaari; kokku 72 lausepaari). Selle põhilised venekeelsed vastanded on *но* ja *однако*. Sidesõna *kuid* kasutust uurinud Olle Soku töö tulemused näitavad samuti, et *kuid* esineb peamiselt kontsessiivse vastandusega lausetes (vt Sock 2013: 44–45), mis kinnitab veel kord ka Mati Ereli (2010) järeldusi.

Kuigi sidesõna *ent* peetakse rohkem ilukirjanduses esinevaks (Erelt 2010: 55), leiti siinses töös kahe teose analüüsi käigus vaid üks selle sidesõnaga lause, millest võiks oletada, et seda kasutatakse vähem, kuid selle väite tõestuseks peaks rohkem materjali läbi töötama. See, kas valida sidesõna *kuid* või sidesõna *ent*, tundub rohkem sõltuvat inimeste keele- ja stiilitunnetusest ning nende maitsest ja eelistustest.

3.2. Vene keele vastandavate sidesõnadega vormistatud rinnastuse vasted eesti tekstis

Järgnevalt on analüüsitud sidesõnade *a*, *HO* ja *однако* vasteid eestikeelsetes tekstides „Ajaloos ilu“ (V. Luik) ja „Üks päev Ivan Denisovitši elus“ (A. Solženitsõn).

3.2.1. Sidesõna *a*

Kaksiktekstis IVANvn-ee leiti kokku 242 eestikeelset lauset sidesõnaga *kuid*. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 5.

Tabel 5. IVANvn-ee sidesõna *a* vastanduseliigid ja vasted sihtkeeles

A	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
aga	17	50	3	70
aga (rm)	11	7	0	18
kuid	0	1	0	1
vaid	0	1	27	28
ja	26	5	2	33
ega	0	1	0	1
ja ega	1	0	0	1
sidesõnata	54	28	9	90
KOKKU	109	93	40	242

Sidesõna *a* esines kõigis alltüüpides kokku 109 kontrastiivse vastandusega lausepaaris, 93 kontsessiivse vastandusega lausepaaris ja 40 korrigeeriva vastandusega lausepaaris. Eestikeelsete lausete hulgas vastas venekeelsetele lausetele 70 lauset sidesõnaga *aga*, 18 lauset, milles *aga* esines rõhumäärsõnana, 1 lause sidesõnaga *kuid*, 28 lauset sidesõnaga *vaid*, 33 lauset sidesõnaga *ja* ning 89 sidesõnata lauset. Leiti ka kaks erandjuhtumit, millest ühes oli kasutatud sidesõna *ega*, teises sidesõnaühendit *ja ega*.

Näites (31) on illustreeritud kontrastiivse vastandusega venekeelsele lausele vastavat eestikeelset sidesõnata lauset, näites (32) on kontsessiivse vastandusega lausepaar, milles venekeelsele *a*-le vastab sidesõna *aga*. (33) on tüüpnaide venekeelsest korrigeeriva vastandusega lausest, mille eestikeelses vastes on kasutatud sidesõna *vaid*. Näites (34) on kontsessiivse vastandusega lausepaar, mille eestikeelses lauses on

kasutatud sidesõnata rinnastust; näites (35) on kontrastiivne lausepaar, milles venekeelsele sidesõnale vastab eestikeelne *aga*; näites (36) vastab kontrastiivse vastandusega lauses vene keele *a*-le eestikeelne rõhumäärsõna *aga*; (37) on kontrastiivse vastandusega lausepaar, mille eestikeelses lauses on kasutatud sidesõna *ja*. Kolmes viimases näites on ära toodud üksikjuhtumid, kus venekeelsele sidesõnale vastavad sidesõna *ega* (38), sidesõnaühend *ja ega* (39) ning kus omapärases alistuse ja rinnastusega venekeelse hübriidlause eestikeelses vastes täiendab sidesõnata rinnastust rõhumäärsõna *siiski* (40).

- (31) Так какой-то черт в бухгалтерии начальнику нашептал: валенки, мол, пусть получают, **a** ботинки сдадут. [IVANvn]
 Aga siis, näe, oli keegi sinder raamatupidamises ülemale kõrva puhunud: las saavad vildid kätte, saapad andku ära! [IVANee]
- (32) Всегда Шухов к подъему вставал, **a** сегодня не встал. [IVANvn]
 Šuhhov tõusis alati kohe peale äratust, **aga** täna ei tõusnud. [IVANee]
- (33) Эти пересчеты ихие тем досадливы, что время уходит уже не казенное, **a** свое. [IVANvn]
 Need ülelugemised ajavad meele pahaks just sellepärast, et nüüd ei jookse enam kroonu aeg, **vaid** enda oma. [IVANee]
- (34) Пока налил, **a** поезд трогает. [IVANvn]
 Mul katel alles kraani all, rong hakkab minema. [IVANee]
- (35) Иной надзиратель бредет, как слепой, ему все равно, **a** для других это сласть. [IVANvn]
 Mõni valvur käib nagu pime, temale on kõik üks kama, **aga** teistele on see nagu präänik hambusse. [IVANee]
- (36) ... одной рукой поспешно благодарно брал недокурок, **a** второю страховал снизу, чтоб не обронить. [IVANvn]
 ... võttis ühe käega kärmesti ja tänulikult koni, teisega **aga** julgestas altpoolt, et maha ei kukuks. [IVANee]
- (37) А ковры есть трех сортов: один ковер "Тройка" – в упряжи красивой тройка везет офицера гусарского, второй ковер – "Олень", **a** третий – под персидский. [IVANvn]
 Vaipu olla kolme sorti: üks vaip on "Troika" – ilus kolmehobusesaan, husaariohvitser peal, teine on põdraga **ja** kolmas on pärsia moodi. [IVANee]
- (38) ... сколько ни молись, **a** сроку не скинут. [IVANvn]
 Palveta, palju tahad, **ega** sinu aega lühemaks ei võeta. [IVANee]

(39) Буйновского не посадишь с миской сидеть, **a** и Шухов не всякую работу возьмет, есть пониже. [IVANvn]

Buinovskit sa juba ei pane kaussi valvama, **ja aga** Šuhhov ka igast tööst kinni ei hakka – on temast väiksemaid vendi. [IVANee]

(40) Вышел Шухов с брюхом набитым, собой довольный, и решил так, что **хотя** отбой будет скоро, **a** сбегать-таки к латышу. [IVANvn]

Šuhhov läks välja, kõht kõvasti täis, meel rahul, ja otsustas, et **kuigi** kohe on õhtukell, lätlase juurest peab **siiski** läbi lippama. [IVANee]

Kaksiktektis ILUvn-ee leiti kokku 88 venekeelset lauset sidesõnaga *a*. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 6.

Tabel 6. ILUvn-ee sidesõna *a* vastanduseliigid ja vasted lähtekeeles

A	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKK U
aga	5	8	0	13
aga (rm)	4	0	2	6
kuid	0	2	0	2
vaid	0	0	30	30
ja	15	0	0	15
ning	1	0	0	1
kui	1	0	0	1
sidesõnata	5	4	11	20
KOKKU	31	14	43	88

Kokku leiti kaksiktektist ILUvn-ee 31 kontrastiivse vastandusega lausepaari, 14 kontsessiivse vastandusega lausepaari ja 43 korrigeeriva vastandusega lausepaari, kus venekeelsetes lausetes on sidesõnaks *a*. Venekeelsetele lausetele vastas 13 lauset sidesõnaga *aga*, 6 lauset, milles *aga* esines rõhumäärsõnana, 30 lauset sidesõnaga *vaid*, 15 lauset sidesõnaga *ja*, 2 lauset sidesõnaga *kuid*, 1 lause sidesõnaga *ning*, 1 lause aega väljendava sidesõnaga *kui* ja 20 sidesõnata eestikeelset lauset,

Näites (41) on kontrastiivse vastandusega venekeelsele lausele vastav eestikeelne lause sidesõnaga *ja*, näites (42) on kontsessiivse vastandusega lause sidesõnaga *aga*, näites (43) on korrigeeriva vastandusega sidesõnata lause, näites (44) on korrigeeriva

vastandusega lause sidesõnaga *vaid*, näites (45) on kontrastiivse vastandusega lause, milles on kasutatud sidesõna *kui*.

(41) Minu mehe nimi oli Jakob **ja** minu nimi on Maria. [ILUee]

Моего мужа звали Иосиф, **a** меня зовут Мария. [ILUvn]

(42) Ise see mees sööb ja joob, **aga** teisele ei raku. [ILUee]

Мужчина ест и пьет, **a** другому не предлагает. [ILUvn]

(43) Läbi nina, mitte läbi suu. [ILUee]

Через нос, **a** не через рот. [ILUvn]

(44) Mitte savist, **vaid** lihast. [ILUee]

И не из глины, **a** из плоти. [ILUvn]

(45) Veel on poja kulmud hoiatavalt kortsus ja käed rinnal väljakutsuvalt vaheliti, **kui** ema juba naeratab oma kõige säravamat naeratust. [ILUee]

Брови у сына еще насуплены и руки вызывающе скрещены на груди, **a** мать уже улыбается своей самой ослепительной улыбкой. [ILUvn]

Sidesõna *a* kasutuse analüüs näitab, et seda esineb kõige rohkem kontrastiivse (140 lausepaari) ja kontsessiivse (107 lausepaari) vastandusega lausetes (kokku 247 lausepaari). Korrigeeriva vastandusega lausepaarides esines sidesõna *a* 83 korral. Eesti keeles vastab sidesõnale *a* enamjaolt kas sidesõnata rinnastus, üldvastandav sidesõna *aga* või korrigeeriv sidesõna *vaid*.

3.2.2. Sidesõna *no*

Kaksiktektis IVANvn-ee leiti kokku 65 venekeelset lauset sidesõnaga *no*. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 7.

Tabel 7. IVANvn-ee sidesõna *no* vastanduseliigid ja vasted sihtkeeles

HO	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
aga	9	38	1	48
aga (rm)	1	1	0	2
kuid	0	6	0	6
vaid	0	0	2	2
sidesõnata	3	4	0	7
KOKKU	13	49	3	65

Kokku leiti kaksiktektist IVANvn-ee 13 kontrastiivse vastandusega lausepaari, 49 kontsessiivse vastandusega lausepaari ja 3 korrigeeriva vastandusega lausepaari. Eestikeelseid lauseid lauseid sidesõnaga *aga*, mis vastasid venekeelsetele lausetele sidesõnaga *no*, oli 48, lauseid, kus *aga* esines rõhumäärsõnana oli 2, lauseid sidesõnaga *kuid* oli 6, lauseid sidesõnaga *vaid* oli 2, sidesõnata eestikeelseid lauseid oli 7.

Näites (46) on kontrastiivse vastandusega lausepaar, milles on eestikeelne sidesõnata vastandusega lause; näites (47) on kontsessiivse vastandusega lausepaar, milles on eestikeelne lause sidesõnaga *kuid*; näites (48) on korrigeeriva vastandusega lausepaar, mille eestikeelses lauses on kasutatud sidesõna *vaid*. Näites (49) on kontsessiivse vastandusega lausepaar, milles on sidesõnata eestikeelne lause; näites (50) on kontsessiivse vastandusega lausepaar, mille eestikeelses lauses on kasutatud sidesõna *aga*.

(46) Шухов кричал повару, **но** уже заметил двух эстонцев, пробивавшихся к нему, и две миски с ходу им сунул. [IVANvn]

Šuhhov kãras kokaga, mãrkas samas mõlemat eestlast, kes tema poole trõgisisid, ja pistis neile kãigu pealt kaks kaussi pihku. [IVANee]

(47) Он не видел, **но** по звукам все понимал, что делалось в бараке и в их бригадном углу. [IVANvn]

Ta ei nãinud, **kuid** teadis hãälte jãrgi, mis toimus barakis ja tema brigaadi nurgas. [IVANee]

(48) Я не только хочу быть узником, **но** готов умереть за имя Господа Иисуса! [IVANvn]

Sest ma pole mitte üksipãinis valmis laskma ennast siduda, **vaid** ka surema Jeruusalemma Issanda Jeesuse nime pãrast! [IVANee]

(49) Он мерно ел пустую баланду ложкой деревянной, надщербленной, **но** не уходил головой в миску, как все, а высоко носил ложки ко рту. [IVANvn]

Ta sõi hambulise puulusikaga rahumeeli oma lahjat lobi, ta ei pugunud ninapidi kaussi nagu teised, vaid lusikas käis kaares suu ja kausi vahet. [IVANee]

(50) Бушлат у Дэра лагерный, **но** новенький, чистенький. [IVANvn]

Deril on küll laagri puslak, **aga** uhiuus ja puhas. [IVANee]

Kaksiktektis ILUvn-ee leiti kokku 61 venekeelset lauset sidesõnaga **но**. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 8.

Tabel 8. ILUvn-ee sidesõna **но** vastanduseliigid ja vasted lähtekeeles

HO	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
aga	6	10	0	16
aga (rm)	0	3	0	3
kuid	3	34	0	37
vaid	0	0	2	2
ega	0	1	0	1
ja	0	1	0	1
sidesõnata	0	0	1	1
KOKKU	9	49	3	61

Kokku leiti kaksiktektist ILUvn-ee 9 kontrastiivse vastandusega lausepaari, 49 kontsessiivse vastandusega lausepaari ja 3 korrigeeriva vastandusega lausepaari. 37 lausepaaris vastas venekeelsele sidesõnale eestikeelne sidesõna *kuid*, 16 lausepaaris vastas venekeelsele sidesõnale *aga*, 3 lausepaaris vastas venekeelsele sidesõnale rõhumäärsõna *aga*, kahes lausepaaris vastas venekeelsele sidesõnale eesti keele korrigeeriv sidesõna *vaid*. Kolme üksikjuhtumi puhul vastas ühes lausepaaris venekeelsele lausele eestikeelne sidesõnata lause, teises lausepaaris kasutati eestikeelses lauses sidesõna *ega*, kolmandas sidesõna *ja*.

Näide (51) illustreerib kontrastiivse vastandusega lausepaari, mille eestikeelses lauses on kasutatud sidesõna *kuid*; näites (52) on kontrastiivse vastandusega lausepaar, mille eestikeelses lauses on kasutatud sidesõna *aga*; näites (53) on kontsessiivse vastandusega lausepaar, mille eestikeelses lauses on kasutatud sidesõna *aga*; näites (54) on

kontsessiivse vastandusega lausepaar, mille eestikeelses lauses on kasutatud sidesõna *kuid*; näites (55) on toodud korrigeeriva vastandusega lausepaar, mille venekeelsele lausele vastab eestikeelne sidesõnata lause.

- (51) "See on liiga ilus, et tõsi olla," kahtlevad mõned kuulajad, *kuid* teised kutsuvad neid korrale. [ILUee]
«Слишком красиво, чтобы быть правдой,» сомневаются некоторые, *но* остальные призывают их к порядку. [ILUvn]
- (52) Võimalik, et seitsesada aastat orjust, lummutised, näkid ja maa-alused on ainult eesti rahva ettekujutus ja folkloristi uurimisaine, *aga* võib-olla teab iga eesti buldooseri juht, mis need on. [ILUee]
Возможно, что семьсот лет рабства, привидения, русалки и подземные духи не что иное, как плод воображения эстонского народа и предмет исследований фольклористов, *но*, может быть, каждый эстонский бульдозерист знает, что это такое. [ILUvn]
- (53) Uute talvede pimedus laskub kohinal alla, *aga* see on juba tundmatu tulevikupimedus. [ILUee]
Тьма новых зим снова опустится на землю, *но* это уже будет неведомая тьма будущего. [ILUvn]
- (54) „Miks me saksa keelt ei räägi?“ küsib teine kärsitult, *kuid* saksa keel on pealuu pimeduses peidus ja käsu peale välja ei ilmu. [ILUee]
«Почему мы не говорим по-немецки?» – нетерпеливо спрашивает тот человек, *но* немецкий язык притаился где-то в глубине мозга и по приказу не вспоминается. [ILUvn]
- (55) Poiss mängib õiega, nii nagu oleks see elus loom, mitte kassipoeg ega koerakutsikas, vaid midagi haruldasemat ja võib-olla isegi hädaohtlikku. [ILUee]
Мальчишка играет с цветком так, словно это живое существо, *но* не котенок или щенок, а нечто более редкое и, возможно, даже опасное. [ILUvn]

Kahest kaksiktektist leiti kokku 126 lausepaari, mille venekeelses lauses on kasutatud sidesõna *но*. Analüüs näitab, et enamjaolt kasutatakse seda sidesõna kontsessiivse ja kontrastiivse vastandusega lausetes. Selle põhilised eestikeelsed vasted on *aga* ja *kuid*.

3.2.3. Sidesõna *однако*

Kaksiktektis IVANvn-ee leiti kokku 2 venekeelset lauset sidesõnaga *однако*. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 9.

Tabel 9. IVANvn-ee sidesõna *однако* vastanduseliigid ja vasted sihtkeeles

ОДНАКО	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
aga	0	1	0	1
sidesõnata	0	1	0	1
KOKKU	0	2	0	2

Kaks lausepaari sidesõnaga *однако* kaksiktektis IVANvn-ee on kontsessiivse vastandusega. Eestikeelsetes lausevastetes kasutati ühel juhul sidesõna *aga* (56), teisel juhul lisati sidesõnata lauses mäarsõna *ainult* (57).

(56) Хотя ни для какой надобности ему такой кусок не определялся, *однако* нужды своей вперед не знаешь. [IVANvn]

Ta ei osanud küll niisugusele tükile mingit otstarvet leida, *aga* kes homset päeva ette teab. [IVANee]

(57) Доел Шухов пайку свою до самых рук, *однако* голой корочки кусок – полукруглой верхней корочки – оставил. [IVANvn]

Šuhhov sõi oma paika viimse raasuni ära, *ainult* tüki paljaks näsitud koorukest – pealmise kumera kooruka – jättis järele. [IVANee]

Kaksiktektis ILUvn-ee leiti kokku 16 venekeelset lauset sidesõnaga *однако*. Detailsemad andmed on esitatud tabelis 10.

Tabel 10. ILUvn-ee sidesõna *однако* vastanduseliigid ja vasted lähteekeeles

ОДНАКО	KONTRASTIIVNE VASTANDUS	KONTSESSIIVNE VASTANDUS	KORRIGEERIV VASTANDUS	KOKKU
aga	0	2	0	2
aga (rm)	0	1	0	1
kuid	0	9	0	9
ent	0	1	0	1
kui	0	1	0	1
sidesõnata	0	2	0	2
KOKKU	0	16	0	16

Kõik 16 lausepaari on kaksiktektis ILUvn-ee kontsessiivse vastandusega rindlaused. 9 lausepaaris vastas venekeelsele sidesõnale eestikeelne sidesõna *kuid*, kahes lausepaaris vastas venekeelsele sidesõnale eestikeelne sidesõna *aga*, kahes lausepaaris kasutati

eestikeelsetes lausetes sidesõnata rinnastust. Ühes eestikeelses lauses on kasutatud rõhumäärsõna *aga*, ühes sidesõna *ent* ning ühes aega väljendavat sidesõna *kui*. Näites (58) on lausepaar, mille eestikeelses lauses on kasutatud sidesõna *kuid*, näites (59) on lausepaar, mille eestikeelses lauses vastab venekeelsele sidesõnale *однако* sidesõna *kui*.

(58) Ema pealagi ulatub täpselt poja õlani, juuksed on endiselt paksud, ***kuid*** lühikesed, lokitud ja hallid. [ILUee]

Голова матери на уровне плеча сына, волосы у нее по-прежнему густые, ***однако*** короткие, седые и завитые. [ILUvn]

(59) Veel kajavad ema ja poja sammud all sillutisel, ***kui*** suure tühja korteri vaikus tal juba piha ümbert kinni võtab. [ILUee]

До нее еще долетают звуки шагов матери и сына по мостовой, ***однако*** тишина большой пустой квартиры уже окутывает ее. [ILUvn]

Kuigi sidesõna *однако* kohta kogunes vähe materjali, võib väita, et seda kasutatakse põhiliselt kontsessiivse vastandusega lausetes. Selle põhiliseks eestikeelseks vasteks võib pidada sidesõna *kuid*.

Analüüsi käigus leitud kaks lausepaari (45) ja (59), mille eestikeelsetes laustes kasutatakse temporaalse tähendusega sidesõna *kui*, kinnitavad Erelti (2010: 64) väidet, et on olemas konstruktsioone, mis näitavad samaaegsust ja vastandust korraga.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös on võrdlevalt analüüsitud eesti ja vene keele vastandavate sidesõnade kasutust ja tähendusi. Kokku analüüsiti 748 lausepaari nii eesti-vene kui ka vene-eesti keelesuunal, arvestades semantilis-süntaktilist ekvivalentsi.

Analüüsist ilmneb, et eestikeelsele üldvastandavale sidesõnale *aga*, mis esineb nii kontrastiivse (68 lauset), kontsessiivse (130 lauset) kui ka korrigeeriva vastandusega lausetes (3 lauset), vastavad venekeelsed sidesõnad *a*, *но* ja *однако*. Korrigeeriv *aga* ilmnes lausepaaride puhul, mille tõlkesuunaks on vene-eesti. See asjaolu kinnitab Erelti (2010: 64–65) väidet, et korrigeeriva vastandusega lausetes peetakse *aga* kasutamist vene keele mõjukuks. Samuti tuli analüüsi käigus välja, et sellele sidesõnale võib vastata veel ka vene keele sidesõna *да*, mida kasutatakse enamjaolt kontsessiivse, *aga* ka kontrastiivse vastandusega lausetes.

Eestikeelne sidesõna *kuid* vastab põhiliselt venekeelsetele sidesõnadele *но* ja *однако* ning funktsioneerib peamiselt kontsessiivse vastandusega lausetes (65 lauset). Kuigi sidesõna *ent* on peetud pigem ilukirjanduses esinevaks, leiti kahe ilukirjandusliku teose analüüsimise käigus ainult üks lause, milles seda sidesõna kasutati (venekeelses lauses vasteks sidesõna *однако*). Nii vähese materjali põhjal ei saa kindlaid väiteid esitada, kuid oletatavasti esineb sidesõna *ent* enamasti kontsessiivse vastandusega lausetes.

Venekeelne sidesõna *a* väljendab kõiki kolme vastandusetüüpi ning sellele vastab enamik eesti keele vastandavatest sidesõnadest (sidesõna *ent* kohta ei saa kindlaid väiteid esitada). Valdavalt on sidesõna *a* tõlgitud vastandavate sidesõnadega *aga* ja *vaid*. Selle vastena esineb üsna palju ka sidesõnata rinnastust (kokku 110 lauset 330-st). Samuti vastab *a*-le sidesõna *ja* (48-l juhul 330-st).

748 lausepaari hulgast leiti kokku 18 lauset sidesõnaga *однако*, mis kõik väljendasid kontsessiivset vastandust. Analüüsi tulemuste põhjal võib väita, et selle peamiseks eestikeelseks vasteks on sidesõna *kuid*. Sidesõna *но* esineb kõigi vastandusetüüpidega lausetes (enamjaolt kontsessiivse vastandusega lausetes – 98-l juhul 126-st). Selle põhilised eestikeelsed vasted on *aga* ja *kuid*.

Materjali analüüsi käigus ilmnis, et vastandust saab väljendada ka markeerimata rinnastuse väljendusvahenditega (sidesõna *ja*, ilma sidesõnata rinnastus) koos vastavate üldlaiendite ja rõhumäärsõnadega (nt *siiski, ikkagi, sellest hoolimata; тем не менее, в то же время*) ja lause sisu suhete toel. Analüüsisuunal eesti-vene leiti 23 sidesõnata rinnastusega lauset (eestikeelsetes lausetes oli sidesõna olemas, venekeelsetes lausetes see puudus); analüüsisuunal vene-eesti leiti 119 sidesõnata rinnastusega lauset (venekeelsetes lausetes oli sidesõna olemas, eestikeelsetes lausetes see puudus). Lauseid, mis olid rinnastatud sidesõnaga *ja*, leiti 49, sidesõnaga *u* lauseid oli 9, mille puhul kasutati ka üldlaiendit *в то же время* ('*samas*').

Lausepaaride vaatlemisel selgus, et rinnastuse vasteks võib olla ka möönev alistusseos. Analüüsimaterjalist leiti kokku 5 venekeelset lauset, mille puhul on kasutatud möönvat sidesõna *хотя*. Neljal juhul oli selle vasteks eesti keele sidesõna *kuid*, ühes lauses vastas sellele sidesõna *aga*. Kõikides nendes eestikeelsetes lausetes on võimalik asendada vastandavad sidesõnad möönva alistusseosega (kuigi mõne lause juures tuleb veidi sõnastust muuta). Lisaks ilmnis, et on võimalik moodustada ka alistava ajaseosega lauseid, mis väljendavad korruga nii vastandust kui ka samaaegsust (Erelt 2010: 64).

Töö sissejuhatuses püstitatud hüpoteesid on enamjaolt leidnud kinnitust. Sidesõna *aga* puhul vastab tõele selle kasutus kontrastiivse ja kontsessiivse vastandusega lausetes; lisaks võib see sidesõna harva esineda ka korrigeeriva vastandusega lausetes. Selgus, et peale sidesõnade *a, но* ja *однако* vastab sellele veel ka sidesõna *да*. Sidesõna *a* esineb tõepoolest kõigi kolme vastandusetüübiga lausetes ning sellele võivad vastata kõik eesti keele vastandavad sidesõnad.

Kuigi algul sai eeldatud, et sidesõna *но* väljendab kontsessiivsust ning et selle vasteteks on sidesõnad *kuid* ja *ent*, siis materjali analüüsimise käigus selgus, et see võib väljendada ka kontrastiivset vastandust ning et eesti keeles on selle peamiseks vasteteks sidesõnad *aga* ja *kuid*.

Samuti leidsid kinnitust hüpoteesid selle kohta, et vastandust võib väljendada ka markeerimata rinnastuse väljendusvahenditega ning et rinnastuse vasteks võib olla ka möönev alistusseos.

Kirjandus

Dibrova 2008 = Диброва, Елена 2008. Лексикология. Фразеология. Синтаксис текста: избранные работы. Т. II. Москва: ТВТ Дивизион.

EKG I = Ereht Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1995. Eesti keele grammatika I. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, Keele ja kirjanduse Instituut.

EKG II = Mati Ereht, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. Eesti keele grammatika II. Süntaks, lisa: kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, Keele ja Kirjanduse Instituut.

Ereht, Mati 2010. Vastandavatest sidesõnadest eesti keeles. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. kd 1, nr 2. Tartu: Tartu Ülikool, 55–68.

Ereht, Mati 2014. Eesti keele lauseõpetus: Komplekslause. Tartu Ülikool, 20–35.

Izutsu, Mitsuko Narita 2008. Contrast, concessive, and corrective: Toward a comprehensive study of opposition relations. – Journal of Pragmatics 40. Elsevier, 646–675.

Järventausta, Marja 2013. Kontrastiivinen tutkimus vertailevan kielentutkimuksen kentässä. – Kielten Vertailun metodiikka. Toim. Leena Kolehmainen, Matti Miestamo, Taru Nordlund. Vantaa: Hansaprint Oy, 96–134.

Karu 2006 = Кару, Катрин 2006. Уступительные конструкции в эстонском и русском языках. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Krzeszowski, Tomasz 1991. Contrasting Languages. The Scope of Contrastive Linguistics. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Külmoja, Irina 2003. Eesti ja vene keele kontrastiivsest uurimisest. – Emakeele Seltsi aastaraamat 49, 173–190.

Mauranen, Anna 1998. Will 'translationese' ruin a contrastive study? – Languages in Contrast 12 (2), 161–185.

https://www.researchgate.net/publication/233569555_Will_'translationese'_ruin_a_contrastive_study; vaadatud 10.03.2016.

Metslang, Helle 2002. *–ki/gi, ka ja nende Soome kaimud.* – Lähivertailuja 12. Toim. Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikool, 57–81.

Metslang jt = Metslang, Helle, Ingrid Krall, Renate Pajusalu, Kristi Saarso, Elle Sõrmus, Silvi Vare 2003. *Keelehärm. Eesti keele probleemseid piirkondi.* Toim. Mari Vaba. Tallinn: TPÜ Kirjastus.

Musatova 2013 = Мусатова, Галина 2013. Уступительные сложносочиненные предложения с союзами но, да – Филология и лингвистика: проблемы и перспективы: материалы II междунар. науч. конф. (г. Челябинск, апрель 2013 г.). – Челябинск: Два комсомольца, 57–60.
<http://www.moluch.ru/conf/phil/archive/79/3664/>; vaadatud 05.04.2016.

Sokk, Olle 2013 *Osalauseste rinnastamine konjunktsiooniga kuid.* Bakalaureusetöö.

Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool.

Šeljakin 1993 = Шелякин, Михаил 1993. Справочник по русской грамматике.

Москва: Русский язык, 300.

Šeljakin 2002 = Шелякин, Михаил 2002. Русский язык. Справочник. Таллинн: Колибри, 252.

Yli-Vakkuri, Valma 1993. Tutkimushanke Itämeren piirin kielten kieliopillinen vertailu. – *Studia comparativa linguarum orbis Maris Baltici* 1. Tutkimuksia syntaksin ja pragmasyntaksin alalta. Toim. Valma Yli-Vakkuri. Turku: Turun yliopiston offsetpaino, 9–12.

Materjali allikad ja lühendid

ILUee = Luik, Viivi 1991. Ajaloo ilu. Tallinn: Eesti Raamat.

ILUvn = Луйк, Вийви 1992. Красота истории. Новый мир N 6. – с. 6-63. Москва.

IVANee = Solženitsõn, Aleksander 1963. Üks päev Ivan Denissovitši elus. Loomingu Raamatukogu nr. 11/12 (279/280). Tallinn: Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

IVANvn = Солженицын, Александр 1963. Один день Ивана Денисовича. Москва: Советский Писатель.

Сравнительное исследование противительных конструкций в эстонском и русском языках

Резюме

В данной бакалаврской работе изучаются противительные конструкции в эстонском и русском языках путем сравнительного анализа. Материалом для анализа служат два текста и их переводы – роман Вийви Луйк „Ajaloo ilu“ (перевод на русский – Елена Каллонен) и рассказ Александра Солженицына «Один день Ивана Денисовича» (перевод на эстонский – Леннарт Мери и Энн Сарв).

Эти тексты рассматриваются в работе как две текстовые пары или как два текста-двойника, которые были анализированы как по направлению от эстонского к русскому, так и от русского к эстонскому языку. При анализе следили за тем, чтобы между рассматриваемыми парами предложений существовала семантико-синтаксическая равнозначность. В целом изучалось применение и значение противительных союзов эстонского языка (*aga*, *kuid*, *ent*) и противительных союзов русского языка (*а*, *но*, *однако*).

Теория анализа опирается на работы польского лингвиста Томаса Кржешовского и финской ученой Марьи Ярвентауста. При изъяснении понятия противительности и ее видов (неспециализированное противительное отношение, уступительно-противительное отношение и сопоставительно-противительное отношение), в этой работе опирались на труды Митсуко Нарита Изутсу и Мати Эрелта. Также для определения русских терминов, касающихся видов противопоставления, была использована классификация Михаила Шелякина,

Результаты анализа показали, что противительный союз эстонского языка *aga* может функционировать во всех видах противительности, соответствуя союзам русского языка *а*, *но* и *однако*. Союз *kuid* обычно встречается в предложениях с уступительно-противительным отношением и соответствует главным образом союзам *но* и *однако*. Так как в исследованном материале обнаружилось всего одно

предложение с союзом *ent*, то в этом случае трудно сделать какие-либо конкретные выводы.

Противительный союз русского языка *a*, как и союз *aga*, может встречаться в предложениях со всеми видами противительности. Главным образом соответствуют союзу *a* союзы *aga* и *vaid*, последний из которых указывает частично на сопоставительно-противительное отношение. Союз *no* также функционирует во всех видах противительности и в основном соответствует союзам *aga* и *kuid*. Противительный союз *однако* встречался исключительно в предложениях с уступительно-противительным отношением; его эквивалентом в эстонском языке является союз *kuid*.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Katrin Olhovikov

(sünnikuupäev: 18.09.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Võrdlev uurimus vastandavast rinnastusest eesti ja vene keeles“, mille juhendaja on Helle Metslang,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 27.04.2016